

MISIONARISMUL ÎN SERVICIUL DIPLOMAȚIEI. MISIUNILE CATOLICE ÎN ȚARA MOLDOVEI ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XVII-LEA

10.5281/zenodo.3525120

Cercetător științific **Daniela HADÎRCA**

e-mail: dnastas@googlemail.com

Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”

THE MISSIONARY IN THE SERVICE OF DIPLOMACY. CATHOLIC MISSIONS IN THE COUNTRY OF MOLDOVA AND THE ROMANIAN COUNTRY IN THE FIRST DECADES OF THE 17TH CENTURY

Summary. In the 17th century, two primordial elements – politics and religion – designed and systemized the international framework, from a conceptual and diplomatic point of view. The political history of the Country of Moldova and the Romanian Country, during this hectic century, is distinguished by the continuous efforts of the rulers to preserve the throne and the autonomy of the country with the support of the great powers and, more recently, the papal state. In the first quarter of the 17th century, qualitative transformations of the Romanian diplomacy are observed, which skillfully establish collaborative levers with the European courts, especially the French one, and the Pope of Rome, through the Catholic missions sent to the Romanian territories, all in shameful conditions of Ottoman control.

Keywords: diplomacy, missionary, Catholic Church, evangelization, Romanian countries, papal chair.

Rezumat. În secolul al XVII-lea două elemente primordiale – politica și religia au proiectat și organizat cadrul internațional, sub aspect concepțional și diplomatic. Istoria politică a Țării Moldovei și Țării Românești, în cursul acestui secol agitat, se distinge prin neconținutele eforturi ale domnitorilor de a păstra tronul și autonomia țării cu suportul marilor puteri și, ceva mai nou, a statului papal. În prima parte a secolului al XVII-lea se fac observate transformările calitative ale diplomației românești, care cu abilitate stabilesc pârghii colaborative cu curțile europene, cu precădere cea franceză, și papa de la Roma, prin intermediul misiunilor catolice trimise în spațiile românești, toate acestea în condițiile vexate ale controlului otoman.

Cuvinte-cheie: diplomație, misionarism, biserică catolică, evanghelizare, țări românești, scaun papal.

INTRODUCERE

Secolul al XVII-lea a reprezentat timpul marilor schimbări în întreaga Europă, întrucât două elemente – politica și religia – au proiectat și sistematizat cadrul internațional al perioadei. Istoria politică a Țării Moldovei și Țara Românească, în cursul acestui secol agitat, se distinge prin neconținutele eforturi ale domnitorilor de a păstra tronul și autonomia țării cu suportul marilor puteri și, ceva mai nou, a statului papal. O particularitate evidențiată a politicii românești din această perioadă este sincronizarea treptată a proceselor istorice interne cu cele general-europene, precum și adaptarea relațiilor diplomatice externe la noile rigori. Încă din primul pătrar al secolului al XVII-lea se fac observate transformările calitative ale diplomației românești care stabilește cu abilitate pârghii de cooperare cu curțile europene și înaltul pontif, toate în condițiile vexate ale controlului otoman. În prezentul studiu ne vom opri la descifrarea dinamicii rela-

ției domniei în Țara Românească și Țara Moldovei cu Scaunul Papal, prin prisma dezvoltării misionarismului în spațiul românesc. Vom aduce o undă de lumină asupra raporturilor dintre catolici și ortodocși într-un teritoriu aflat sub turcocație. De asemenea, vom identifica curțile europene care s-au implicat activ în organizarea centrelor catolice în teritoriile românești, fapt de pe urma căruia domnii români trăgeau foloase cu cerbicie și iscusință diplomatică.

IDEEA MISIONARĂ ÎN LUME. PREMISELE CREĂRII CONGREGAȚIEI PROPAGANDA FIDE

În evul mediu ideea misionară se manifesta prin difuzarea pe larg a religiei printre masele creștine și rechema pe toți la salvarea infidelilor. Papalitatea nu putea rămâne absentă la această „mișcare spontană a sufletului creștin” [1, ff. 20] și s-a implicat activ în promovarea ideii atât de către misionari, cât și de alte

personaje, cum ar fi navigatorii, soldații, călătorii, negustorii. Pentru buna funcționare a conceptului misiunaro-religios a fost creat un sistem pus în aplicare în funcție de așezarea geografică și adaptat la gradul de predispoziție a populației pentru îmbrățișarea fenomenului creștinismului.

Astfel, ținând cont de așezarea geografică, a fost adoptat așa-numitul *padroado*, un sistem introdus inițial pentru convertirea poporimii din America Centrală și Meridională. Inițiat în secolul al XVI-lea, acesta a fost un aranjament complex de drepturi și obligații acordate de către papă suveranilor Portugaliiei și Spaniei pentru promovarea și coordonarea evanghelizării în teritoriile descoperite și colonizate. Regii iberici erau împuterniciți aproape în totalitate să controleze și să organizeze creștinismul în noile ținuturi, fără implicarea directă a papei. În secolele imediat următoare, sistemul a fost extins și pentru alte regiuni care nu neapărat se aflau sub control spaniol și portughez.

Pentru țările asiatice, orientale și europene acest *padroado*, aflat deja sub patronajul direct al papei, era implementat diferit cu ajutorul noilor congregații religioase. Deoarece aici credința nu era atât de „primitivă” și necesita o atenție deosebită, lucrarea de convertire era adaptată la noile condiții. Diversitatea se explica prin crearea, în accepția contemporană, a unor specii de agenții sau filiale ale congregațiilor religioase în regiuni. Filialele congregaționale dispuneau de un sistem structurat în frunte cu un *governatore* și subordonații săi – *delegati apostolici*, de la cei din urmă misiunile purtau numele de delegații apostolice. De la o congregație la alta titlurile trimișilor apostolici s-au schimbat. Concomitent, în funcție de circumstanțele locale, interferau neapărat și dificultăți particulare, care erau redresate în timp de misionari.

Necesitatea creării unei organizații religioase menite să propage catolicismul în lume își are începuturile încă din secolele XV–XVI. În secolul al XVI-lea au fost semnalate încercări de organizare a două congregații cardinalice: una pentru țările protestante și alta pentru „țările de peste mări” [18, p. 46]. Papa Pius al V-lea (1566–1572) în iulie 1568 consfințește înființarea celor două instituții religioase care însă nu reușeau să atingă scopurile propuse. În 1573 papa Grigore al XIII-lea (1572–1585) pune bazele unei noi congregații pentru propagarea credinței în țările orientale [18, p. 47]. În timpul pontificatului lui Clement al VIII-lea (1592–1605) a mai fost creată o nouă congregație, care însă la scurt timp și-a încetat activitatea. Ulterior, fiecare cardinal venea cu memorii către papă prin care prezenta idei de creare și administrare a unei

organizații apostolice misionare care să întrunească atât scopuri religioase, cât și politice.

Abia în 1622 suveranul pontif Grigore al XV-lea și secretarul său Ludovisi, care cunoștea și aprecia orânduirea centralizată a iezuiților, dispun crearea unei congregații [18] care să aibă un statut bine definit de la bun început și o organizare riguros controlată. Astfel, s-a luat hotărârea creării Congregației Propaganda Fide, azi cunoscută drept Congregația pentru Evanghelizarea Popoarelor (Congregazione per l’Evangellizzazione dei Popoli). Instituirea sfintei Congregații Propaganda Fide a fost realizată în decursul câtorva etape: la 6 ianuarie 1622, papa forma un consiliu din 13 cardinali, doi prelați și un secretar, cărora le-a fost încredințată misiunea propagării credinței [4, ff 200–203]. La 14 ianuarie ei au fost reuniți pentru prima oară [4] la palatul Sauli și îndemnați să „restabilească sfânta credință în locurile unde aceasta a fost eclipsată” [4]. La prima întâlnire a cardinalilor vizați pentru realizarea scopurilor congregației, din 8 martie 1622, au fost repartizate geografic teritoriile misiunii.

Congregația Propaganda Fide a fost fondată pe trei sectoare principale: *sacerdoții* (sacerdoti) – divizați în ordine religioase și instituite cu membri de diferite naționalități; *frații* (fratelli) – departament format din religioși non-sacerdoți care activau în mod special în domeniul de instruire și educație creștină; *surorile* (suore) – arie divizată în numeroase și colorate instituite „mai vechi și recente” de factură locală. Pe lângă membrii celor trei resorturi trebuie menționați și alți militanți – clerul secular și indigen, atribuiți congregațiilor religioase, care erau foarte numeroși în teritoriul misionar. Alături de miniștrii evanghelici, au mai activat catiheți, maeștri, infirmieri, personal auxiliar ai misionarilor și membri ai Acțiunii Catolice.

Numărul tuturor celor implicați în activitățile misionare ale bisericii catolice în secolul al XVII-lea nu o cunoaștem cu exactitate. Însă pornind de la documentele analizate în Arhiva Istorică a Congregației pentru Evanghelizarea Popoarelor și a altor surse bibliografice, în perioada respectivă numărul lor aproximativ poate fi estimat la circa 10 000 de persoane. La începutul secolului al XX-lea existau nu mai puțin de 80 000 de misionari catolici, dintre care 22 000 de sacerdoți, 53 014 surori, 8 632 de frați, 100 000 de catiheți, toți reuniți în 560 de circumscripții misionare cu 23 de milioane de catolici și cca 3 milioane de catecumeni [13, p. 15].

Principiul de bază al Propagandei a fost și rămâne *Dei virtus et Dei sapientia* (tr. Puterea stă în Dumnezeu).

PROTUBERANȚELE CATOLICISMULUI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVII-LEA

În primul an de activitate a Congregației, țările române nu sunt menționate ca teritorii independente pentru desfășurarea misiunii, ele intrând sub jurisdicția celei din Polonia. Nu au fost atestate acțiuni ale organizației pentru spațiul românesc, dat fiind faptul că aceasta se afla în faza timpurie de instituționalizare. Pornind de la corespondența nunțiului polonez cu curia papală, vom descoperi două categorii de informații despre Țara Românească și Țara Moldovei: politice și religioase [20, p. 47]. Informațiile religioase dezvăluiau sollicitudinea nunțiului pentru catolicii români [20], ceea ce era cam exagerat, având în vedere numărul redus al comunității, însă nici atenția poloneză nu era dintre cele mai sincere.

Știrile politice erau și ele oarecum „filtrate” și tendențioase, prezentând situația din spațiul românesc prin prisma intereselor polone. Papalitatea sesiza acești factori, de aceea căuta să schimbe raportul de valori și control. Inițiativa pontificatului papal de a porni procesul catolicizării Transilvaniei, Moldovei și Valahiei s-a dovedit a fi totuși destul de complexă și anevoioasă. Poziția geografică, instabilitatea politică, controlul otoman, primejdia constantă a altor puteri – polonă, tătară, ungară –, rivalitatea între cele trei țări românești, toate acestea însumate constituiau impedimente serioase în implementarea obiectivelor Bisericii Catolice.

Dacă în Transilvania secolului al XVII-lea fuseseră focalizate variate expresii culturale și religioase, reieșind din faptul că aici trăiau etnici sași, secui și români. Moldova și Valahia constituiau o enclavă de autonomie creștină în Balcanii ocupați de Imperiul Otoman, ceea ce aducea aprecierea profundă și interesul politico-religios al Occidentului pentru acestea.

Prezența catolică în spațiul românesc a animat factorul politic european în regiunile respective, întrucât catolicismul era folosit ca instrument strategic de marile state vestice, fiind ajutate în acest sens de Biserica Romei. În ultimele două decenii ale secolului al XVI-lea scaunul apostolic a încurajat tentativele ordinului Minorilor Conventuali și ale Iezuiților de a forma în Valahia și Moldova o comunitate catolică. Condițiile erau destul de favorabile, pentru că însăși domnitorii de aici erau dispuși să-și ofere ajutorul în schimbul unei susțineri din partea suveranului pontif.

Organizarea bisericii catolice în Muntenia și Moldova a luat amploare în cursul secolului al XVII-lea nu întâmplător. Era perioada când „problema orientală” devenea o adevărată amenințare sub toate aspectele,

iar frânarea elementului islamic se constituia într-un obiectiv nu numai al Papei de la Roma, ci și al marilor puteri europene. Circumstanțele politice ale vremii îi transformau pe ambasadorii Franței și Veneției de la Constantinopol în apărători ai drepturilor catolicilor din Imperiul Otoman [15, p. 6-7], aici intrând și credincioșii din țările române. Cu forța aurului, în urma intrigilor de la curtea sultanului și a implicării unor funcționari turci [15, p. 7], precum și datorită abilităților diplomatice ale funcționarilor occidentali la Poarta Otomană și a coroanei franceze, s-a reușit instituirea în spațiile românești a misiunilor catolice fără prea mari dificultăți. De menționat că suportul francez în buna funcționare a procesului de „catolicizare” a teritoriilor românești este confirmat în diverse surse ale vremii. În arhiva congregației, de exemplu, într-o scrisoare de 37 pagini a unui misionar trimis la Paris pentru informarea și documentarea scaunului papal despre situația din Franța [11, ff 27-64] regăsim informații confirmative despre instrucțiunile care le primesc ambasadorii de la Constantinopol pentru supravegherea teritoriilor „controlate de otomani, dar non-islamizate” [11]. Scrisoarea nu este datată, însă cu siguranță a fost trimisă în anul 1621. Misionarul nu contrasemnează, deci nu putem cunoaște cine a fost. Totuși, cel mai probabil misiunea a fost secretă, date fiind informațiile detaliate oferite de acesta papei despre politica internă și externă a regelui, precum și despre „turbulențele religioase” cu care se confrunta la acel moment statul francez.

În aceeași scrisoare se menționează că însuși cardinalul francez insista ca diplomații lor din capitala otomană să se implice în anumite cazuri pentru ajutorarea, oferirea amicitiei și intervenirea în susținerea cauzei principilor români pe lângă sultan [11]. Același misionar tinde să sublinieze că atitudinea specială franceză pentru aceste teritorii are interese exclusiv religioase, ceea ce nu este departe de adevăr, nicidecum însă unul pur, deoarece politica externă a coroanei de la Paris nu s-a rezumat aproape niciodată doar la un scop castic. În fond, trimisul papal susține că un aliat mai bun, decât Franța, în implementarea și buna desfășurare a procesului de catolicizare în Europa de Est, nu se va găsi.

În Moldova prezența catolică s-a concretizat prin formarea primului episcopat la Milcov, cunoscut ca episcopia Cumaniei (1227–1241), constituit sub auspiciul coroanei maghiare. Ulterior, au fost înființate alte centre – la Siret (1371–1434), Baia (1418–1525) și Bacău (1607–1818), sub patronatul coroanei polone. Papa Urban al VII-lea în 1590 îl numește pe francescanul Bernardino Quirini episcop de Argeș-Bacău, cu titlul de „episcopus utriusque Valachiae” [21, p. 241].

De la Bernardino Quirini aflăm că în Moldova în anul 1599 existau 1 691 familii catolice, cca 10 774 de credincioși [20, p. 46]. În timpul episcopatului lui Quirini la oficierea sfintei liturghii în câteva rânduri a participat însăși domnul Ieremia Movilă [20, p. 48]. Prezența domnului se explică prin tentativa acestuia de a crea pârgii pentru a intra în contact cu papalitatea. După moartea lui Bernardino Quirini (care este omorât în 1 604 de turci), suveranul moldav are curajul de a i se adresa lui Paul al V-lea Borghese, într-o scrisoare din 13 noiembrie 1605, în care își laudă loialitatea și deschiderea pentru credința catolică și își exprimă exaltarea de a beneficia de binecuvântarea înaltului pontif pentru sine și țara sa [20, p. 49]. De menționat că infatuarea domnului nu era exagerată, întrucât într-o țară profund ortodoxă secretarul curții era un catolic [20], ceea ce demonstrează toleranța de la curtea moldovenească. La 7 ianuarie 1606 papa îi trimite o scrisoare de prețuire și susținere lui Ieremia Movilă [20]. Zece zile mai târziu voievodul moldovean revine cu o altă adresare, în care își manifestă susținerea pentru candidatura conventualului Geronimo Arsengo [20], aducând elogiul calităților de predicator și apreciindu-l ca bun cunoscător al limbii țării sale.

Totuși, anul 1607 este considerat debutul episcopiei Bacău, când au fost trimiși în teritoriu primii misionari. Anume în cadrul episcopiei Bacău, în 1625 Congregația Propaganda Fide, împreună cu ordinul Frații Minori Conventuali, constituie misiunea „primogenita” a acestei organizații religioase în spațiul românesc. Faptul că activitatea Congregației și a ordinului a fost mai mult politică decât religioasă este incontestabil, întrucât în episcopia Bacău la acea dată erau doar 300 de suflete [14, p. 3]. Abia în secolele următoare aceștia au reușit să dezvolte în zonă un adevărat centru religios catolic, extinzând numărul enoriașilor până la 13 000 către sfârșitul secolului al XVIII-lea [14].

Alegerea ordinului Fraților Minori Conventuali (Minoriții) de către Congregație nu este întâmplătoare, acesta regăsindu-se în regiunile respective încă din secolul precedent. În Moldova, în 1582, a activat membrul conventual Geronimo Arsengo care în 1607 devine primul episcop, *de jure* și *de facto*, de Bacău (sprijinit și promovat de domnul Ieremia Movilă) [19, p. 3]. În Muntenia, la Târgoviște, sunt menționați frații Celestino Veneto [19] și Francesco Pastis [21, p. 241]. De subliniat că și domniile locale erau predispuși spre a-i susține pe Minoriți [21, p. 243], deoarece nu-și doreau în țară mai multe ordine religioase care să aducă instabilitate și confuzie în rândul populației locale și nici să atragă atenția exagerată a Imperiului Otoman.

În secolul al XVII-lea activitatea Congregației în Moldova și Țara Românească a fost subiect de control al vicarului patriarhal din Constantinopol, acesta solicitând informațiile necesare de la *prefectul apostolic* al misiunii care locuia în capitala otomană [19, p. 4]. Cel din urmă era substituit de un *vice-prefect* sau un *comisar*. Pentru spațiul românesc erau numiți doi vice-prefecți: unul pentru Moldova și altul pentru Valahia. Referitor la alegerea episcopului de Bacău trebuie de consemnat că Congregația nu a reușit aproape niciodată să intervină în desemnarea candidatului, care era făcută de regele Poloniei în baza unui privilegiu ce nu rezidă din niciun document pontifical, dar era mai mult un drept atribuit de sine stătător. Scaunul apostolic era constrâns să accepte această ingerință, întrucât numai la recomandarea coroanei polone domniile moldovene își ofereau susținerea totală pentru episcopul de Bacău [21, p. 247]. Analiza arhivelor Propagandei Fide arată că doar un singur episcop a fost numit de papă, Bernardino Quirini, iar succesorul său, Geronimo Arsengo, a fost numit direct de domnul Moldovei, restul au fost numiți de regele Poloniei.

De-a lungul secolului al XVII-lea au fost semnalate adresări frecvente către papă pentru a retrage acest drept nescris al Poloniei. Semnalările veneau atât de la domni, cât și de la enoriașii locali. Primul domn care și-a exprimat nemulțumirea a fost Ieremia Movilă, văzându-i pe „polonezi prea suspecti” [20, p. 50] în tentativa lor de „a ajuta” la organizarea procesului de catolicizare în spațiile românești, considerând imixiunea lor de prisos. Aversiunea față de polonezi a etalat-o și Simeon Movilă [20, p. 51]. El a continuat să susțină candidatura episcopului Arsengo, înaintat de fratele său, Ieremia, care se bucura și de sprijinul comunității catolice locale [20, p. 53]. Din cauza că schimbările nu mai apăreau, treptat, domniile s-au conformat și au încercat să tragă foloase din situația creată, făcând apeluri către nunții poloni pentru ca aceștia să intervină pe lângă papă în favoarea apărării propriei cauze. Astfel, începând cu domnia lui Constantin Movilă (în perioada 1607–1611), privilegiul pentru care luptase Ieremia și Simenon Movilă, de a numi singuri episcopii catolici, a fost pierdut (în 1610 noul episcop de Bacău devine polonezul Valeriano Lubieniecki), iar înaintașii acestora, cu unele excepții [20, p. 54], nu au mai făcut eforturi pentru recuperare. Excepție a fost domnul Ștefan Tomșa, care a manifestat o formă de protest față de episcopul polon, prin neacordarea subsidiilor de care beneficiaseră predecesorii săi. La rândul său, Valeriano Lubieniecki, alesul polon, vine cu o solicitare către papă pentru oferirea ajutorului bănesc de 200 de scuzi [20], totodată plângându-se de impertinența suveranului moldav. Curajul lui Ștefan Tomșa nu a durat mult, acesta fiind „obligat” să-și

revizuiască poziția, ca rezultat al unei scrisori, din 15 noiembrie 1614, venită din partea papei Paul V [20]. Un an mai târziu, Tomșa pierde tronul în favoarea lui Alexandru Movilă, ceea ce îl satisface pe prelatul polon. Episcopul Valeriano Lubienecki s-a arătat mulțumit de rezultat, arătându-se încântat într-o scrisoare trimisă cardinalului polon Leopoli, la 6 mai 1616 [20, p. 55]. În aceeași scrisoare demnitarul catolic considera că la acel moment sunt create condiții propice pentru realizarea unui plan, care nu aveau nimic în comun cu principiile religioase în slujba cărora se afla. Planul său consta în propunerea concentrării forțelor polone pentru a-i alunga pe tătari din Europa, ceea ce va permite crearea „unei Dacii, care va cuprinde Transilvania, Moldova, Valahia și întreg cornul Dunării până la Marea Neagră, toate acestea fiind în profitul fiului lui Sigismund al III-lea al Poloniei” [20]. Deși este cunoscută implicarea bisericii în politica mondială, observăm că în urma combinațiilor diplomatice puteau fi proiectați și demnitari religioși de rang ceva mai inferior. Cu siguranță că totul rămase la nivel de plan, însă propunerea în sine oferă numeroase răspunsuri despre obiectivele potente și arogante urmărite de biserica catolică în stabilirea unor orânduri diplomatice și în regiuni unde confesiunea catolică era în minoritate. Însuflirea episcopului dispare odată cu pierderea tronului de către familia Movilă în favoarea lui Radu Mihnea. În pofida entuziasmului manifestat de Lubienecki pentru precedentul suveran, noul domn a trecut cu vederea acest moment pentru siguranța personală și a tronului recent obținut.

Sesizările din partea parohienilor români s-au făcut simțite pe întreg parcursul secolului al XVII-lea. Un exemplu în acest sens a fost scrisoarea celor „12 seniori catolici din Cotnari” (*Lettera di nos dueo-decimi seniores catholici*) [2, ff. 39], care cereau papei Urban al VIII-lea, de a nu mai trimite în Moldova episcopi de origine poloneză sau la sugestia regelui polon, pentru că aceștia nu aduc niciun beneficiu comunității catolice locale, în afară că despuiesc bisericile de aici și trimit tot la Varșovia [2]. În aceeași scrisoare se insistă până și pe trimiterea unor episcopi italieni. Un alt manifest de nemulțumire este o scrisoare a catolicilor din Baconia (Bacău), trimisă la 1654, adresată tuturor cardinalilor Sfintei Congregații, prin care se cerea „di sentire le nostre calamita”, cu precădere se insistă pe veșnica problemă – *jus* – de care profita Polonia pentru a numi în fruntea episcopiei din Bacău personaje care nu activau întru obediența comunității [5, ff. 484]. Cu toate acestea, rugămintele nu au fost satisfăcute din cauza intereselor strategice urmărite de scaunul papal. Credincioșii, la rândul lor, au avut și alte tentative de-a lungul timpului, însă din cauza lipsei unor rezultate consecvente, treptat au renunțat la plângeri.

ÎNCEPUTURILE MISIUNII PROPAGANDA FIDE ÎN ȚARA MOLDOVEI ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ

Analiza fondurilor de arhivă ne induce spre stabilirea primei perioade a misiunii pentru anii 1623–1650. Primul franciscan în Valahia și Moldova, menționat în Acta Santa Congregazione de Propaganda Fide, a fost Andrea Bogoslavich [1, ff. 38], căruia i s-au oferit 100 de scuzi [1, ff. 40] pentru a întreprinde călătoria către regiunile românești. Începutul misiunii Congregației în cele două țări românești este considerat 25 aprilie 1623, când este acceptată candidatura lui Bogoslavich [1, ff. 38-39], de altfel, în unele studii mai vechi acesta fiind interpretat eronat și ca primul prefect al misiunii [19, p. 7]. Personalitatea lui Bogoslavich era privită sceptic de prelații religioși ai vremii, numindu-l „aventurier” [19]. Totuși, alegerea sa a fost posibilă pentru că locuise o vreme în regiune. Ba chiar mai mult, la întoarcerea sa la Roma, la 1618, a prezentat o scrisoare de recomandare din partea domnului moldovean Radu Mihnea, astfel că, un an mai târziu, el revine în spațiile românești cu o scrisoare de răspuns de la papa [19].

În anii 1619–1620, Bogoslavich a activat în țările române, reușind să convertească mai multe familii la catolicism (cca 80) [19], iar revenit la Roma a prezentat aceste state ca pe un teren favorabil pentru apostolatul catolic. Odată cu numirea sa drept reprezentant al misiunii în spațiul românesc, este trimis cu două scrisori papale: una destinată lui Radu Mihnea Corvin, domnul Țării Românești [7, ff. 213], și alta adresată lui Ștefan Tomșa, domnul Moldovei [7, ff. 212; p. 7]. Andrea Bogoslavich a fost însoțit de Paolo Bonnici da Malta, ei locuind împreună un an în Moldova, apoi cel din urmă este trimis la Târgoviște pentru a materializa scopurile misiunii lor. În 1626 Bogoslavich intră în dizgrația vicarului patriarhal de la Constantinopol, el este rechemat la 1627 și înlocuit cu Gabriel Fredro, propus de regele Poloniei [19, p. 13], dar care din motive necunoscute nu ajunge în spațiul românesc. Bogoslavich, ulterior, a încercat să revină în Moldova cu niște false scrisori de recomandare către domnul Alexandru Coconul [8, ff. 70], pentru a putea beneficia de ajutorul acestuia. Paolo Bonnici a anunțat imediat vicarul patriarhal, care aduce la cunoștință secretarului Propagandei [19, p. 19] despre situația rușinoasă a fostului trimis catolic. Se știe că acest misionar scandalagiu se retrage în Bulgaria [19], iar despre soarta sa ulterioară nu se găsesc informații în arhivele Propagandei.

La 30 ianuarie 1629 ministrul general al ordinului, la sugestia nunțiului din Polonia, propune

Congregației Propaganda pentru funcția de prefect al Valahiei și Moldovei pe Guglielmo Foca di Perugia [2, ff. 213]. Comisar este ales Pietro Paolo Bruni [19, p. 10], care va fi însoțit de încă un confrate. La 12 august 1629 la biserica Pera din Constantinopol vicarul patriarhal Giovanni Mauri, în prezența ambasadorilor occidentali din capitala otomană și a bailului venețian [19], oficiază ceremonia de întărire a misiunii și a mesagerilor acesteia. Astfel, anume anul 1629 este considerat debutul *de facto* al misiunii Congregației în țările române. Deja în luna august către vicarul de la Constantinopol ajung scrisori din țările române care confirmă susținerea intensă pe care o acordă domnul Alexandru Iliș pentru buna desfășurare a misiunii, precum și permisiunea sa de a edifica la București o biserică catolică a ordinului [19, p. 10]. Două luni mai târziu, Alexandru Iliș este detronat. Vicarul îi scrie noului domnitor, Leon Tomșa (1629–1632), să continue susținerea misiunii catolice.

Odată cu consfințirea oficială a acțiunilor apostolice în spațiile românești au fost antrenați și ambasadorii Franței pentru a asigura o dezvoltare durabilă a misiunilor. Astfel, în perioada anilor 1630 au fost semnalate dese schimburi de scrisori dintre diplomatul francez de la Constantinopol cu domnii Țării Moldovei și Țării Românești [17, p. 37]. Suveranii români îi răspundeau în italiană oficialului francez, cu apelativul prietenos „amorevolissimo amico” [17] și se declarau deschiși pentru protejarea catolicismului în țara lor, în schimbul unui tutelaj reciproc, o miza pentru domnii români la curtea sultanului otoman.

Între timp, prefectul Guglielmo Foca se pregătea să întreprindă o vizită la Iași, urmând să fie însoțit de Alexandru Coconul, pe atunci domn al Moldovei (1629–1630), care se afla la Constantinopol. Pentru venirea prefectului Foca în spațiul românesc a fost implicat și ambasadorul francez de la Constantinopol, contele de Césy, care fusese rugat de secretarul Propagandei Fide, monseniorul Ingoli, să-l finanțeze, solicitându-i-se 100 de scuzi, și să-i asigure siguranța călătoriei [10, ff. 36]. Ajutorul diplomatului francez nu a întârziat să vină, fiindu-i puse la dispoziția lui Guglielmo Foca doi cai și alte lucruri necesare pentru a ajunge în țările române [19, p. 11].

În ciuda eforturilor depuse de ambasadorul de Césy și reprezentanții congregației, prefectul nu a mai apucat să întreprindă această călătorie din cauza unor conflicte cu bailul venețian [19]. Situația tensionată dintre bailul venețian și Guglielmo Foca s-a prelungit, ceea ce a afectat profund activitatea misiunii în cele două state românești. Pretențiile crescânde ale episcopului de Sofia (el susținea că avea jurisprudență

asupra conventualelor din Valahia și Moldova), problemele misionarilor cu autoritățile locale și absența unei protecții la curtea domnească au făcut anevoioasă activitatea slujitorilor catolici, fără validă prezență a prefectului [19]. Pentru buna funcționare a obiectivelor papale în teritoriile românești era absolut necesară stabilirea unor relații afabile a celor două personaje occidentale din capitala otomană – bailul venețian și ambasadorul francez. În pofida faptului că de-a lungul secolului al XVII-lea cei doi oficiali adesea nu se găseau pe unde de compatibilitate, în anii premergători ai deceniului trei aceștia și-au concentrat eforturile și și-au ascuns frustrările personale sub auspiciul presiunilor bisericii de la Roma. Confirmări ale indulgenței reciproce dintre cei doi servește corespondența perioadei [22, p. 233].

Cu toate disensiunile de rang înalt, misionarii trimiși în aceste teritorii căutau totuși să-și îndeplinească îndatoririle. Mărturii servesc eforturile depuse de frațele Antonio de Via cu ajutorul principelui român [22, p. 18] și a negustorului venețian Bartolomeo Lucadello, fapt ce a făcut posibilă edificarea unei mici capele la București, în onoarea sfântului Antonio di Padova. În cooptarea și acordarea suportului domnesc la construcția capelei s-a implicat și ambasadorul francez, care s-a adresat direct lui Alexandru Iliș [22], rugându-l să ia sub oblăduirea sa bunul mers al construcției. În schimbul ajutorului acordat, domnul cerea de la diplomatul occidental să intervină pe lângă sultan în promovarea continuă a candidaturii sale la tronul Țării Românești.

În 1630 este numit un nou prefect al misiunii, Mauri della Fratta, care urma să vină în Moldova. Însă din cauza situației politice instabile prelatul refuză să pornească la drum. În schimb trimite în Valahia doi preoți maeștri, Angelo Petrica da Sonino și Francesco Antonio Frascella da San Felice [19, p. 12], care-l vor substitui cu succes în regiune. Cei doi maeștri au ajuns în Țara Românească înaintea Paștelui în 1632, fiind întâmpinați de domnitorul Leon Tomșa care deja primise scrisori de recomandare din partea ambasadorului francez, Gournay [16, p. 76]. Prefectul misiunii se arată mulțumit de potența diplomatului francez asupra domnitorilor români, care mereu s-au arătat ascultători la rugămințile oficialului. Poziția favorabilă a Franței la curțile românești a servit mereu pentru reprezentanții misiunilor, dar și a scaunului papal, drept instrument de intervenție în nenumărate rânduri pe lângă autoritatea franceză, ca această să medieze anumite situații în teritoriile menționate. Aproape fiecare misionar, prefect sau comisar al Congregației a beneficiat de recomandarea franceză. La rândul lor, atât conducerea congregației

ei, cât și înalții prelați ai bisericii catolice țineau cont de opiniile, sfaturile și verticalitatea politicii franceze în diverse împrejurări. Iată de ce, ambasadorii de la Constantinopol erau mereu informați despre mersul misiunilor din țările române.

Un caz vădit a fost succesul misionarilor din Moldova de a converti la catolicism un grup de persoane din orașul Cotnari, iar prima scrisoare de informare a fost adresată de misionarul Paolo Bonnici către contele de Césy. Aceluiași personaj i-a fost expediată încă o scrisoare de supunere a noilor catolici din Cotnari adresată papei Urban al VIII-lea, pe care contele a dus-o la Roma și a dat-o citire în plenul congregației și în prezența înaltului pontif [3, ff. 39; p. 16]. Înainte de a prezenta scrisoarea papei, ambasadorul își anunță mai întâi regele, la 26 octombrie 1631 [22, p. 232], subliniind adresările care i-au parvenit de la credincioșii moldoveni de a fi luați sub protecția suveranului francez. Cu toate acestea, diplomatul prezintă evenimentul oarecum cu paroxism, oferind o imagine denaturată despre numărul celor catolicizați și al doritorilor de aici de a fi evanghelizați.

În decembrie 1631 ajunge la Constantinopol noul prefect, Francesco Circhi D'Anagni (oficial este numit la 7 mai, dar a călătorit până în capitala otomană șapte luni), care se arată mulțumit de activitatea misionarilor din Valahia și de susținerea de care se bucurau membrii misiunii din partea diplomatului francez din capitala otomană [6, ff. 151]. Între timp, construcția primei biserici catolice din spațiul românesc fusese finisată. Iar pentru a întări și mai mult forța catolică în zonă a fost ridicat un mic convent din cinci camere, cu ajutorul domnesc și sprijinul financiar al ambasadorului francez de la Constantinopol. Oficialul a donat o icoană a Fecioarei Maria pentru biserica catolică de la București [19, p. 12], precum și alte obiecte de cult. Icoana a fost trimisă prin principele Radu, fiul lui Alexandru Iliăș, care devenise noul domn al Țării Românești. Tot în perioada respectivă (1631–1633), s-a reușit reconstrucția mănăstirii din Târgoviște care fusese arsă de tătari. În timp ce Domnul Alexandru Iliăș și-a demonstrat predispoziția față de misionarii franciscani prin permisiunea pe care a dat-o pentru construirea unei rezidențe și a unei biserici catolice la Galați [20, p. 63].

Pentru a păstra legăturile dintre comunitățile catolice din cele două țări românești, adesea prefectul misiunii cerea ca trimișii săi să facă vizite de „ajutor și informare” în regiunea vecină. Cu o rugămintă de acest gen se adresează Francesco Circhi D'Anagni, prefectul misiunii, la 1632, insistând pe lângă misionarii aflați în Valahia să întreprindă o vizită în Moldova, unde erau așteptați cu devoțiune. Astfel, în iarna

aceluiași an, misionarii valahi pleacă în țara vecină. În timpul șederii în Moldova, misionarii au vizitat centrele catolice din Iași, Cotnari, Bârlad și Galați și au întreprins acțiuni de catehizare, confesare și botez. Au avut întrevederi cu boierimea locală abordând subiecte religioase. Cea mai strânsă legătură au stabilit-o cu vornicul de la Iași, întâlnindu-se la casa acestuia, unde ajunse la controverse serioase, ba chiar au hotărât să facă o „probă de foc” [19, p. 21], care consta în efectuarea unei dezbateri publice în piața din oraș [19]. Deliberarea nu a avut loc pentru că s-au opus înalții demnitari ai religiei ortodoxe. Deși ideea în sine i-a plăcut misionarului Francesco Frascella, care a trimis ulterior o scrisoare, la 29 august 1633, către conducerea congregației, propunând ca însuși organizația să vină cu o „richiesta” oficială (cerere) [5, ff. 296] către autoritățile centrale din țară pentru desfășurarea unui astfel de eveniment. Din motive de siguranță și pentru bunul mers al misiunii, conducerea congregației nu a dat curs propunerii.

Țările Române erau prezentate de către misionarii de aici ca un centru de schimbări permanente a domnitorilor, care se aflau la cheremul sultanului turc [9, ff. 313]. Fiecare principe odată instalat în tron căuta să se îmbogățească cât mai rapid, în detrimentul bietului popor [9]. Pentru a accelera procesul de îmbogățire, domnii scoteau la vânzare diverse titluri boierești [9], indiferent de proveniență candidatului – locală sau străină. Din scrisorile informative de la Constantinopol către papă și congregație, aflăm că în 1632 domnul Moldovei a oferit misiunii catolice o bisericuță, edificată de un negustor grec, postelnicul Rennaci [8, ff. 116], care în schimbul acestei construcții a primit titlu boieresc [8]. Acesta din urmă a mai oferit o casă pe care, la rândul său, domnitorul a pus-o la dispoziția misionarilor. Edificiul negustorului grec reprezintă prima biserică catolică din Iași. Prin acțiunile sale domnul moldovean și-a atins câteva obiective: a vândut un titlu boieresc și și-a asigurat un viitor susținător în persoana bisericii catolice de la Roma.

Adesea, misionarii aflați în spațiile românești căutau să se refugieze la Constantinopol din cauza situației instabile din țară și din regiunile din imediata apropiere. În iunie 1633 *padri maestri* Petrica și Frascella, apoi Paolo Bonnici în ianuarie, pleacă din Moldova în capitala otomană, dat fiind riscul apărut în urma confruntărilor dintre turci și polonezi, precum și a schimbării la tron a unui nou domn. În timpul aflării acestora la Constantinopol, au organizat întâlniri cu ambasadorii occidentali. Cea mai productivă întâlnire a fost cu diplomatul francez [6, ff. 94], care s-a arătat foarte interesat nu numai de evoluția misiunii catolice

în regiune [6], ci și de situația politică internă din cele două țări românești [6, ff. 95] și conjunctura creată în Europa de Est, cu precădere acțiunile Poloniei și a tătarilor în zonă [6]. Interesul ambasadorului francez are o explicație pur strategică și informativă pentru politica orientală franceză. În funcție de informațiile recepționate, ulterior, curtea de la Paris își formula linia politicii externe atât în Orient, cât și în Europa de Est.

Din cauza conflictelor interne și a situației tensionate din zonă, timp de jumătate de an, până în primăvara anului 1634, nu a fost trimis niciun misionar, responsabilitatea asumânduși-o, în sfârșit, preoții Gregorio da Bari, care pleacă în Valahia, și Paolo Bonnici, trimis în Moldova. Din nefericire, Gregorio da Bari în călătoria sa spre Valahia a fost omorât, astfel fiind primul misionar al Propagandei din țările române care „a udat cu sângele său pământul pentru cauza misiunii” [19, p. 25]. După acest tragic incident papa a insistat pe lângă prelații catolici din capitala otomană și ambasadorul francez să întreprindă acțiuni majore pentru protejarea membrilor misiunii. În acest scop, ambasadorul francez face schimb de scrisori cu domnul Moldovei pentru a ajunge la o înțelegere pentru bunul mers al misiunii noului trimis [17, p. 37-38].

Totodată, documentele de arhivă atestă că, începând cu anul 1634, a existat o intensificare a corespondenței dintre ambasada franceză, prefectii de la Constantinopol și bailul venețian cu curțile românești. Schimbarea dinamicii cursului diplomatic al oficialilor occidentali din capitala otomană are o strânsă legătură cu interesele bisericii de la Roma. În 1634, papalitatea dezlănțuie o bătălie concertată pe mai multe planuri pentru recuperarea pozițiilor pierdute din Orient sau teritoriile de sub turcocrăție, în favoarea bisericii anglicane (care obținuse privilegiile de la sultan în 1634) și a bisericii grecești. De asemenea, intervenise un conflict serios între biserica catolică occidentală și biserica ortodoxă orientală – patronatul asupra Locurilor Sfinte.

Lupta asupra controlului monumentelor sacre, pe lângă încărcătura emoțională, se împletea cu interesele pragmatice: libertatea de mișcare a pelerinilor, beneficiile materiale, precum și circulația caravelor negustorești [12, p. 69-89]. În pofida eforturilor depuse de papalitate și principii catolici, aceștia recapătă doar pentru un an (1636) posesia Locurilor Sfinte [12], întrucât sultanul accepta în mod repetat cadourile oponentilor latinilor. Astfel, la 14 decembrie 1637 la ședința specială a *Congregationi particolari* sunt formulate 12 puncte prin care liderii misiunilor catolice (nunțul de la Viena și cel de la Varșovia) și ambasadorii puterilor catolice la Poarta Otomană fuseseră mobilizați pentru intensificarea diplomației în reinsta-

urarea controlului papal în zonă [12]. În acest sens papalitatea a luat măsuri drastice, ba chiar a alocat sume mari pentru materializarea obiectivelor propuse.

Pentru diminuarea puterii patriarhului ecumenic al Constantinopolului Chiril Lucaris, Sfântul Scaun a găsit de cuviință să prade galerele și vasele grecești. Efectuarea acestor atacuri erau finanțate cu cca 8 000-10 000 de scuzi [12]. Pentru a pune presiuni asupra Imperiului Otoman, statul papal ia decizia de a înainta unele hotărâri coercitive. În aceste condiții, papa trimite notificări sultanului și demnitarilor săi că ei nu vor mai beneficia de tributul pe care Custodia îl plătea – 8 000 scuzi în fiecare an și 4 000 o dată la trei ani [12], de asemenea, vor fi lipsiți de peșcheșurile în zahăr, lumânări și haine pe care le primeau de la francezi [12]. De menționat că patriarhul Chiril Lucaris a fost mereu tratat ca un personaj indezirabil de către diplomatul francez de la Constantinopol, în persoana ambasadorului de Césy. Într-o scrisoare din septembrie 1623 către regele său, de Césy îl descria pe patriarh într-o lumină proastă și își manifesta regretul față de inacțiunea de atunci a bisericii de la Roma [22, p. 223].

CONCLUZIE

Pe fondul nesiguranței, neîncrederii și rivalității între cele două biserici – catolică și ortodoxă –, papalitatea, pentru a câștiga teren, a antrenat nu numai propriile instrumente diplomatice, ci și ale statelor europene, cu precădere ale aliatului principal Franța. Biserica catolică, aflată într-un punct de remaniere, și-a pus în aplicare toate forțele și resursele peste tot în lume, inclusiv în țările române. Prin intermediul misiunilor catolice ale Congregației Propaganda Fide, care erau afiliate Scaunului Papal, se căuta atingerea obiectivelor primordiale – evanghelizare, control (religios și politic), informare, infiltrare (politică și religioasă) și obținerea întâietății în defavoarea ortodoxismului.

Misionarii trimiși în spațiile românești cu prozelitism își îndeplineau sarcinile, totodată asigurând rolul de intermediari diplomatici nu numai pentru înaltul prelat catolic, ci și dintre curțile locale cu oficialii europeni de la Constantinopol. La rândul său, coroana franceză, grație suportului acordat papalității, prin intermediul ambasadorilor săi de la Constantinopol, putea să jongleze și să-și gestioneze politica orientală. Fiecare actor politic al perioadei a căutat să obțină profituri, utilizând forme și tehnici pentru uz personal (în cazul domnilor români), interese politice (în cazul curților europene) și religioase (în cazul scaunului papal).

BIBLIOGRAFIE

1. Archivio Storico Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli (ASCEP), fond Acta Congregationis de Propaganda Fide (ACTA), vol. 3, a. 1623.
2. ASCEP, fond ACTA, vol. 6, a. 1628–1629.
3. ASCEP, fond ACTA, vol. 9, a. 1632.
4. ASCEP, fond Scritture Originali Riferite nelle Congregazioni Generali (SOCG), vol. 198.
5. ASCEP, fond SOCG, vol. Lettere di Transilvania, Vallachia e Moldavia a. 1633.
6. ASCEP, fond SOCG, vol. 150, Lettere di Constantinopoli.
7. ASCEP, fond SOCG, vol. 219, Bulgaria, Vallachia, Transilvania.
8. ASCEP, fond SOCG, vol. 116, Lettere di Levante.
9. ASCEP, fond. SOCG, vol. 75.
10. ASCEP, fond Scritture Riferite nei Congressi (S.C.), vol. Moldavia, d. I (1629–1676).
11. ASCEP, fond S.C., vol. Francia, d. I (1621–1720).
12. Barbu Violeta. Dreptul de protectorat al puterii seculare asupra misionarilor. În: Studii și materiale de istorie medie, 2008, vol. XXVI, p. 43-53.
13. Bartocchetti V. Propaganda Fide – centro di vita missionaria, Roma, 1946, 30 p.
14. Dumea E. Il catolicesimo nella Moldavia-Romania nel XVIII secolo. Iași, 1998. 251 p.
15. Golubovich G. La questione de'Luoghi Santi nel periodo degli anni 1620–1638. Nuovi documenti dall'incarto dell'ambasciatore Filippo de Harlay, conte de Césy, Quaracchi. 1921. 72 p.
16. Iorga N. Acte și fragmente, I. București. 1895, 210 p.
17. Iorga N. Histoire des relation entre la France et les Roumain. Jassy. 1917, 200 p.
18. Jacqueline B. La Sacré Congrégation „De Propaganda Fide” et la France sous le Pontificat de Gregoire XV, Louvain. 1971, 340 p.
19. Morariu B. La missione dei frati Minori Conventuali in Moldavia e Valachia nel suo primo periodo, 1623–1650, „Miscelanea Francescana” 62, Roma, 1962.
20. Periș L. D. Presenze cattoliche in Transilvania, Moldavia e Valacchia (1601–1698). Romae, 1998. 320 p.
21. Tocanel P. Laboriosa organizzazione delle Missioni in Bulgaria, Moldavia, Valachia e Transilvania. În: Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria Rerum, vol. I/2 (1622–1700), Herder, Rom-Freiburg-Wien. 1971. 720 p.
22. Tocilescu Gr. G., Odobescu A. I. Documente privitoare la Istoria Românilor. Urmare la colecțiunea lui Eudoxiu Hurmuzachi. Supliment I. Vol. I, 1518–1780. București, 1886. 1412 p.

Andrei Mudrea. *Dialog*. 1987, u. c. 90 × 110 cm